

УДК 378.147.1

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-431-441](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-431-441)

Ляска Оксана Петрівна кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри права, професійної і соціально-гуманітарної освіти, Заклад вищої освіти «Подільський державний університет», вул. Шевченка, 13, м. Камянець-Подільський, 32300, тел.: (03849) 673-37, <https://orcid.org/0000-0001-6943-8957>

Прокопова Ольга Петрівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформатики, математики та академічного письма, Заклад вищої освіти «Подільський державний університет», вул. Шевченка, 13, м. Камянець-Подільський, 32300, тел.: (03849) 673-33, <https://orcid.org/0000-0002-1471-8967>

Голіней Василь здобувач вищої освіти ОНР «доктор філософії» зі спеціальності «Професійна освіта», Заклад вищої освіти «Подільський державний університет», вул. Шевченка, 13, м. Камянець-Подільський, 32300, тел.: (03849) 673-37

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАСТУПНОСТІ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ В СИСТЕМІ «НЗПФО-ЗВО»

Анотація. У статті піднімаються питання організації підготовки фахівців у системі неперервної освіти за принципами наступності. Вивчення й запровадження результатів теоретичних міркувань і методичних дій у організаційну, змістову, процесуальну складові наступності підготовки фахівців на різних рівнях освітньої організації - від професійних освітніх закладів (коледж, технікум, ПТУ, НЗПФО) до закладів вищої освіти – створює базу для вибудови якісної неперервної фахової освіти. Запропоновано умови, які поліпшать умови реалізації якісної наступності в системі «НЗПФО-ЗВО».

Встановлено, що основними положеннями для розробки системи неперервної наступної професійної і вищої освіти можуть бути: системний підхід до організації професійного навчання на основі перебудови змісту та оптимізації методів навчання шляхом інтеграції підсистем професійної і вищої освіти в органічно цілісну, оптимально діючу систему, що динамічно розвивається; пріоритет особистості у виборі та побудові своєї індивідуальної освітньої траєкторії відповідно до своїх можливостей та здібностей, потреб ринку праці, як на державному рівні, так і на рівні регіону; перебудова компонентів інтегрованих підсистем у професійній і вищій освіті, а саме цілей та завдань, змісту, засобів та методів навчання; орієнтація на неперервний цілісний розвиток студентів як активних суб'єктів освіти та соціального впливу.

Обов'язковою умовою успішної професійної підготовки фахівців в системі «професійна освіта-вища освіта» є наскрізний зв'язок не лише між рівнями відповідної освіти, а й усередині них за рахунок узгодженості наступності освітніх програм підготовки, змісту дисциплін, наступності форм, методів, освітніх технологій

Ключові слова: наступність, наскрізність, заклад вищої освіти, навчальний заклад передвищої фахової освіти, технікум, коледж, неперервність освіти.

Liaska Oksana Petrivna PhD (Psychological), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Law, Professional and Social-Humanitarian Education, Higher Education Institution «Podilskiy State University», 32300, Kamyanets-Podilskiy, Shevchenka St., 13, tel .: (03849) 673-37, <https://orcid.org/0000-0001-6943-8957>

Prokopova Olga Petrivna PhD (Pedagogical), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Informatics, Mathematics and Academic Writing, Higher Education Institution «Podolskiy State University», 32300, Kamyanets-Podilskiy, Shevchenka St., 13, tel .: (03849) 673-33, <https://orcid.org/0000-0002-1471-8967>

Goliney Vasyl Candidate of higher education of the ONR "Doctor of Philosophy" in the specialty "Professional Education", Higher Education Institution "Podolskiy State University", 32300, Kamyanets-Podilsky, Shevchenka St., 13, tel .: (03849) 673-37

PROBLEMATIC ISSUES OF FOLLOW-UP IN TRAINING OF SPECIALISTS IN THE NZPFO-ZVO SYSTEM

Abstract. The article raises the issue of organizing the training of specialists in the system of continuing education on the principles of continuity. Studying and implementing the results of theoretical considerations and methodological actions in the organizational, substantive, procedural components of the continuity of training at various levels of educational organization - from professional educational institutions (college, technical school, vocational school, NZPFO) to higher education - creates a basis for building quality continuing professional education. Conditions that will improve the conditions for the implementation of quality continuity in the system "NZPFO-ZVO" are proposed.

It is established that the main provisions for the development of a system of continuing professional and higher education can be:

- a systematic approach to the organization of vocational training based on the restructuring of the content and optimization of teaching methods by integrating the

subsystems of vocational and higher education in an organically integrated, optimally functioning system that is developing dynamically;

- the priority of the individual in choosing and building their individual educational trajectory in accordance with their capabilities and abilities, the needs of the labor market, both at the state level and at the regional level;

- restructuring of the components of integrated subsystems in vocational and higher education, namely the goals and objectives, content, tools and methods of teaching;

- focus on continuous holistic development of students as active subjects of education and social influence.

A prerequisite for successful professional training in the system "vocational education-higher education" is a cross-cutting link not only between levels of education, but also within them due to the consistency of continuity of educational training programs, content of disciplines, continuity of forms, methods, educational technologies

Keywords: continuity, continuity, institution of higher education, educational institution of higher professional education, technical school, college, continuity of education.

Постановка проблеми. Соціально-політичні зміни, які відбуваються у нашому суспільстві, торкаються всіх сторін освітнього процесу як у середній, так і у вищій школі. Знання, вміння і навички, які набуваються людиною, дозволяють їй адаптуватися до вимог змінного суспільства, всебічно включатися в економічне, соціальне, політичне життя країни. Це надає особливого статусу освіті, підвищуючи її рівень до тих вимог, які висувуються суспільством.

У сучасному світі важливо акцентувати увагу на освіті не лише як на результаті засвоєння систематизованих знань, умінь та навичок (що є важливо), але й на процесі накопичення, передачі, перетворення та засвоєння соціального досвіду, на поетапному, покроковому оволодінні необхідними компетенціями. Це можна реалізувати при умові забезпечення принципу наступності, який є базовим механізмом неперервної освіти. Через наступність відбувається зростання особистості на новий рівень культури, забезпечується інтеграція її довузівської, вузівської та післявузівської підготовки в єдину систему неперервної освіти.

Процеси, які проходять у вітчизняній освіті, свідчать, що механізми наступності у ній виражені дуже слабо. Освіта сучасної людини є дискретною. Рівні сучасної освіти (дошкільна, шкільна, початкова професійна, середня професійна, вища, післявузівська) існують фактично автономно один від одного, тобто не мають тісного наскрізного зв'язку. Це ставить здобувачів освіти у ситуацію, коли вони навчаються на кожному освітньому рівні, наче «з

нуля». Звичайно, йдеться не стільки про зміст освіти, хоча найчастіше знань, умінь та навичок, отриманих слухачами в рамках одного рівня освіти, не завжди вистачає для переходу на наступний, скільки у відсутності необхідних компетенцій щодо включення до нових відносин, прийняття інших стратегій поведінки, організації навчання, рис характеру. Щоразу їм доводиться кардинально змінювати свій укладений спосіб життя (деякі учні, студенти так і не можуть пристосуватися до інших умов і змушені відмовитися від освіти на тому чи іншому освітньому рівні). Це негативно позначається на якості освіти та заважає нормальному процесу становлення та соціалізації особистості.

Термін «наступність у підготовці фахівців» виник наприкінці ХХст. і безпосередньо пов'язаний з терміном «неперервність освіти». Він містить в собі різні аспекти відомої ідеї про неспроможність «одноразової освіти» – освіти «одного разу і на все життя»». Незперервна (безперервна) освіта — це комплекс державних, приватних освітніх установ, що забезпечують організаційну та змістовну єдність, наступність та взаємозв'язок усіх ланок професійної і вищої освіти, перепідготовку та підвищення кваліфікації кожної людини з урахуванням справжніх та перспективних громадських та економічних потреб та особистих цілей та можливостей [1, с. 53]. Система неперервної професійної освіти характеризується декількома ключовими поняттями, такими як наступність, прогностичність, гнучкість та динамічність.

Формування сучасної системи неперервної освіти на основі наступності підготовки фахівців – складний та тривалий процес, що потребує вирішення безлічі завдань різного характеру. Ця система має різні рівні організації: від професійних установ (коледж, технікум, ПТУ, НЗПФО) до закладів вищої освіти. На всіх цих рівнях створюються передумови переходу від «кінцевої» до неперервної освіти на наступній основі: від професійної до вищої освіти.

Фундаментальною основою теорії неперервної професійної освіти є принцип її наступності, суть якого полягає у переході з покоління в покоління за гвинтоподібною системою накопичення людиною соціального досвіду. Але при цьому зміна нових поколінь техніки значно випереджає темпи зміни нових поколінь працівників, у зв'язку з чим людині доводиться вчитися майже все життя. Найбільш перспективним у нашій країні є інтеграція установ середньої професійної та вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації підготовки фахівців у системі неперервної освіти є одним з найважливіших та пріоритетних напрямів розвитку педагогічної науки. Зокрема, в окремих дослідженнях наступність пов'язана з вивченням різних її сторін між середньою та вищою школою: між загальноосвітньою школою та університетом (С. М. Годник, Є. Н. Челак), між ліцеєм та ЗВО (Л. Ю. Макаренко та ін.), загальноосвітньою школою та орієнтацією на педагогічну професію, як відбір старшокласників до навчання у ЗВО

(Л. М. Беляєва,), як формування навчальної діяльності школярів та студентів (О. Олександров, Н. Г. Барішнікова), у самоосвітній діяльності учнів та студентів (Р. І. Маловичко, О. Г. Мороз, В. Є. Тамарін, та ін), у дидактичній та методичній підготовці студентів (О. В. Записних), у формах та методах навчання (А. Я. Блаус, Д. Ш. Сітдікова).

У європейських дослідженнях проблема наступності між різними типами навчальних закладів досліджується через встановлення взаємозв'язків між початковою та середньою школою: узгодженість програм навчання; встановлення відповідності форм організації навчальної діяльності віковим можливостям слухачів; зміна стилю відносин між учнями та вчителями, школою та коледжами, школою та університетами та ін. При цьому підкреслюється важливість такого співробітництва для встановлення повної наступності у навчанні школярів та студентів («наведення мостів»). Диференціація навчання, притаманна західній освіті, дає можливість більш успішно встановлювати взаємозв'язок між школою та тими навчальними закладами, у яких продовжуватимуть навчання випускники.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що, з одного боку, тенденції розвитку сучасної освіти та педагогічної теорії зумовлюють зростання актуальності проблеми взаємозв'язку всіх ланок системи неперервної освіти, а з іншого – дотепер накопичено великий фактичний матеріал по реалізації принципу наступності в практиці. Водночас багато питань наступності у навчанні та вихованні не отримали цілісного теоретичного рішення. Насамперед недостатньо досліджено методологічні проблеми, загальнопедагогічні механізми та методичні аспекти її реалізації у цілісному педагогічному процесі. Система наступності вимагає чіткого визначення функцій та завдань на кожному ступені навчання.

Мета дослідження: визначити умови, критерії та показники успішної професійної підготовки фахівців в системі «професійна освіта-вища освіта» за принципами наступності;

Виклад основного матеріалу. Наступність не можна розглядати як випадковий процес. Це необхідне закономірне явище, що забезпечує поступальний характер розвитку і відображає найважливіші типи зв'язків між різними якісними станами реальності, що знаходяться в розвитку і сутність яких полягає в єдності збереження, відтворення і модифікації граничного змісту попередньої системи». При цьому завжди потрібно пам'ятати, що «нове не виникне на порожньому місці, не утворюється з нічого. Воно має глибоке коріння в минулому етапі розвитку, породжується минулим, виростає з минулого, як дерево з насіння, і, в свою чергу, містить у собі зародок майбутнього. Тому відсутність при зміні будь-якого предмета, речі, явища, елемента наступності говорить або про порожнє топтання на місці, або про такі

перетворення їх, які також не є процесом розвитку. Наступність - це необхідна риса, що визначає характер розвитку»[6, с. 40].

М. П. Зав'ялова та В. Н. Расторгуєв підкреслюють, що сутність наступності полягає у розвитку «старого в новому, минулого в теперішньому на користь майбутнього. Тому не всяке збереження означає наступність, а тільки таке, що отримує розвиток у новому» [4, с. 111].

При аналізі проблеми наступності необхідно акцентувати увагу на розмежуванні її основних форм. Залежно від типів розвитку Є.А. Баллер насамперед виділяє дві форми наступності: наступність одного рівня і наступність різних рівнів. Наступність на одному рівні пов'язана з кількісними змінами (еволюція), тобто змінами, що відбуваються в рамках певної незмінної якості, на різних рівнях – з якісними змінами (стрибками) [2, с. 9].

Сутність наступності у професійній освіті полягає у встановленні зв'язку між минулим, реальним та майбутнім у процесі неперервного здобуття, розширення, поглиблення та розвитку знань та умінь при переході від практико-зорієнтованих до науково-світоглядних основ фахового формування особистості, тобто стрибкоподібно. Роль наступності у процесі неперервної професійної освіти виявляється в тому, що вона є об'єктивно існуючою складовою процесу, що виконує функцію визначення якості його неперервності. Наступність виступає загально педагогічним принципом постійного забезпечення нерозривного зв'язку між окремими сторонами, частинами, етапами та ступенями навчання та всередині них; розширення та поглиблення знань, набутих на попередніх етапах(ступенях) навчання; поступально-зростаючого розгортання всього навчального процесу відповідно до змісту, форм та методів роботи в конкретному освітньому закладі.

Наступність в професійній освіті характеризується тим, що кожен попередній ступінь освіти, крім самоцінності та логічної завершеності підготовки фахівців відповідного освітнього рівня, орієнтується на основний зміст та технології навчання, характерні для наступного ступеня. Це забезпечує випереджаючий характер професійної освіти і підготовку до оволодіння новим, перехід на більш високий рівень розвитку всіх професійно значущих особистісних якостей. Останнім часом все більше вчених та практиків освіти приходять до думки, що забезпечення наступності дозволяє надати динамічного, перспективного характеру всьому освітньому процесу.

Професійна освіта відповідно до міжнародної стандартної класифікації освіти прирівнюється до практико-орієнтованої вищої освіти. Відносно низька вартість і короткі терміни навчання за програмами професійних закладів освіти, порівняно з закладами вищої освіти, роблять її отримання більш економічним, а тому дозволяють забезпечувати необхідними спеціалістами різного профілю [8]. Випускники цих закладів освіти, здебільшого, орієнтовані на практичну виробничу діяльність. Деякі з них одразу продовжують здобувати освіту,

вступаючи до закладів вищої освіти. Під час навчання в ЗВО у випускників професійної освіти за рахунок повторення окремих тем, розділів та цілих дисциплін не реалізується, а іноді й втрачається на молодших курсах, сформована в технікумі, коледжі професійна спрямованість. Вивчення одного й того ж навчального матеріалу в системі НЗПФО та ЗВО збільшує загальну тривалість підготовки спеціалістів та знижує навчальну мотивацію. Випускник закладу професійної освіти може втратити інтерес до навчання та розчаруватися у системі освіти загалом. Наступність освітніх програм дозволяє вирішити цю гостру проблему. Наступність освітніх програм означає, що освітні стандарти мають бути узгоджені між собою. Це означає, що студент, який здобув певний рівень професійної освіти, продовжує своє навчання за програмами наступного рівня у скорочені терміни. З погляду неперервності неможливо організувати якісний освітній процес без розробки узгоджених освітніх програм, без мережевої взаємодії в контурах «НЗПФО– ЗВО»[5].

Оптимізація системи освіти призвела «вливання» в конкретний ЗВО галузевих коледжів, технікумів професійних училищ, які утворюють між собою і «материнською» освітньою установою узгоджену мережу освітнього змісту, яка має як горизонтальну, так і вертикальну сумісність. Мережева взаємодія є спільною діяльністю освітніх установ, які забезпечують студентам можливість освоїти освітню програму певного рівня та спрямованості шляхом використання ресурсів кількох освітніх закладів, а також гарантовано продовжити навчання на наступному рівні, виходячи зі своїх вподобань, здібностей і необхідності. Мережева взаємодія – це інтегральна система зв'язків, що дозволяє розробляти та апробувати інноваційні моделі змісту освіти відповідно до вимог сучасного суспільства; це метод діяльності зі спільного використання ресурсів навчальними закладами.

Інтеграція освітніх програм ЗВО із НЗПФО має розвиватися інтенсивніше. Як демонструє практика, попит на цей вид діяльності навчальних закладів є і поступово зростає. В умовах сьогодення перевагу мають ті освітні установи, які надають різнорівневу якісну конкурентоспроможну освіту. І лише у безперервності будь-яких процесів здійснюється наступність як умова збереження традицій та цінностей у всіх смислах [7].

Після подібної взаємодії освітніх програм цю модернізовану професійну освіту, що реалізується НЗПФО, можна було б розглядати як перший ступінь підготовки за фахом, а програми вищої освіти на його основі – як магістерські програми за фахом. Це цілком відповідало б двом основним рівням професійної освіти, які передбачає Болонська декларація. Фактично аналогічна структура поєднання середньої та вищої професійної освіти реалізується у Німеччині [3].

При створенні програм наступного неперервного професійного навчання необхідно враховувати індивідуальні можливості, здібності та потреби

особистості студентів. Формування потреби у безперервному самовдосконаленні студентів, як в особистісному, так і професійному плані, – завдання складне, яке вимагає чіткого розуміння механізмів його здійснення у педагогічній практиці [10].

При розробці програм наступної професійної підготовки необхідно враховувати, що частина викладачів буде працювати тільки у НЗФПО, друга частина – тільки у ЗВО, третя – і в одному, і в іншому навчальному закладі. В такому разі якась кількість педагогів неминуче скоротиться, що призведе до конкуренції з-поміж них і, як наслідок, підвищиться компетентність кожного викладача. При цьому цілком можлива підвищена напруженість та конфліктність у колективі.

Неперервність освіти забезпечується, насамперед, наступністю змісту професійно-освітньої діяльності під час переходу від рівня (ступеня) до наступного. Визначальним чинником забезпечення безперервної професійної освіти є її цілісність, що забезпечує взаємозв'язок, послідовність та наступність освітніх програм. У проблемі створення змісту неперервної професійної та вищої освіти особливо вирізняється інтеграція рівнів освіти. Вона передбачає різноваріативну підготовку фахівців залежно від початкового рівня. А це, в свою чергу, передбачає різні варіанти інтеграційного змісту підготовки. Головне протиріччя полягає в тому, що, на перший погляд, зміст професійної та вищої освіти за спорідненими спеціальностями має досить помітну подібність — це стосується не лише найменування навчальних дисциплін, а й навчальних елементів (дидактичних одиниць). Крім того, є досить близькі показники навчального часу, що відводиться на схожі дисципліни. У цьому випадку постає завдання наступності змісту дисциплін, що вивчаються, виключення прямого дублювання раніше вивченого матеріалу, методично грамотного формування необхідної навчально-програмної документації. Вирішення зазначеної задачі визначається встановленням відмінностей та подібності у змісті професійної та вищої освіти, визначенням принципів розробки сполучених освітніх програм.

Наступність у засвоєнні знань проявляється як формування базового індивідуального освітнього фундаменту особистості, який дозволить людині набувати прикладних знань, що диктуються новими технологіями виробництва, підвищувати кваліфікації та перепідготовку. Саме таким чином наступність виступає і як засіб вирішення протиріч, тому що інтелектуальні базові знання індивіда, орієнтовані на майбутню практичну діяльність, служать найважливішим фактором удосконалення професіоналізму і, найголовніше, допомагають вирішити протиріччя між фундаментальним та спеціальним змістом професійної освіти та змістом підготовки. Таким чином, змістовою сутністю наступності процесу неперервної освіти є фундаментальний зміст, що закладається у базових дидактичних структурах, які визначають базові знання

та вміння. Даний інтелектуальний фундамент дозволяє, з одного боку, «зняти» необхідний освітній зміст, а з іншого – сформуванати нове знання. У змісті базових знань наступність реалізується, по-перше, за рахунок світоглядних зв'язків, які дозволяють протягом тривалого часу формувати горизонтальні зв'язки наступних системно-орієнтованих структур: людина – людина; людина – природа, людина – техніка, людина – знакова система, людина – художній образ. По-друге, формою наступності, що забезпечує оволодіння способом соціальної взаємодії та спілкування, є гуманітарний зміст освіти, який включає суспільні дисципліни, психологію, культуру міжособистісного спілкування, практику особистісної взаємодії учасників освітнього процесу. У системі неперервної освіти між кожними взаємопов'язаними компонентами має бути здійснена наскрізна вертикальна інтеграція, що забезпечує послідовність, системність та цілісність процесу формування особистості, наступність її загальної та професійної освіти. Разом з тим, відомо, що у практиці професійних навчальних закладів та університетів зустрічаються неузгодженості і у змісті, і у методах, і у засобах навчання. Істотно відрізняються способи й характер пізнавальної діяльності студентів закладів професійної та вищої освіти. У зв'язку з цим необхідно здійснювати всі види наступності: змістовну, навчально-операційну, мотиваційну, технологічну та методичну.

Нами виявлено критерії наступності професійної та вищої освіти: наступність мети, змісту, наступність у побудові моделі випускника та спрямованість навчання на творчий характер діяльності, у використанні адаптивних освітніх технологій, відповідність (невідповідність) професійно кваліфікаційної структури кон'юнктурі ринку праці, сумісність вимог ринку професійної освіти та вищої освіти, затребуваність на ринку праці, сформованість професійної самостійності та компетентності майбутнього спеціаліста.

Основними положеннями для розробки системи неперервної наступної професійної і вищої освіти можуть бути:

– системний підхід до організації професійного навчання на основі перебудови змісту та оптимізації методів навчання шляхом інтеграції підсистем професійної і вищої освіти в органічно цілісну, оптимально діючу систему, що динамічно розвивається;

– пріоритет особистості у виборі та побудові своєї індивідуальної освітньої траєкторії відповідно до своїх можливостей та здібностей, потреб ринку праці, як на державному рівні, так і на рівні регіону;

– перебудова компонентів інтегрованих підсистем у професійній і вищій освіті, а саме цілей та завдань, змісту, засобів та методів навчання;

– орієнтація на неперервний цілісний розвиток студентів як активних суб'єктів освіти та соціального впливу.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження можна зробити наступні **висновки**:

- обов'язковою умовою успішної професійної підготовки фахівців в системі «професійна освіта-вища освіта» є наскрізний зв'язок не лише між рівнями відповідної освіти, а й усередині них за рахунок узгодженості наступності освітніх програм підготовки, змісту дисциплін, наступності форм, методів, освітніх технологій;

- послідовне, поетапне та неперервне засвоєння знань, умінь та навичок, формування компетенцій, необхідних для професійної діяльності у певній сфері, що здійснюється згідно з логікою «від простого до складного», «від загального до часткового» та «від часткового до загального», «від теорії до практики» сприяє структуризації багаторівневої системи професійної освіти, що відповідає цілям та критеріям, державних стандартах професійної та вищої освіти;

- наступність рівнів підготовки фахівців сприяє гнучкості організаційної структури багаторівневої системи освіти, що забезпечує виробництво затребуваних освітніх послуг, які можуть бути повністю спожиті ринком праці.

Література:

1. Ананьев, Б. Г. Психология и проблемы человекознания / Б. Г. Ананьев. М.: Ин-т практической психологии; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1999. 384 с.
2. Баллер, Э. А. Социальный прогресс и культурное наследие / Э. А. Баллер. М.: Наука, 1987. 225 с.
3. Бідюк, Н. Підготовка майбутніх інженерів в університетах Великої Британії: Монографія / Н.Бідюк.; за ред. Н.Г.Ничкало. Хмельницький: ХДУ, 2004. 306 с.
4. Завьялова, М. П. Единство и преемственность сознания / М. П. Завьялова, В. Н. Расторгуев. Томск: Изд-во Том. ун-та, 1988. 208 с.
5. Жидецький Ю. Ц., Пострільоний В. М., Литвин А. В. Концептуальні засади наступності при викладанні професійно-орієнтованих та спеціальних дисциплін у ступеневій освіті / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України; Львівський науково-практичний центр. Львів: ЛА «Піраміда», 2001. 36 с.
6. Исаенко, Г. Н. Роль исторической преемственности в развитии науки / Г. Н. Исаенко. М.: Знание, 1969. 24 с.
7. Кузнецов, Г. Науково-методичні та соціально-педагогічні аспекти безперервної освіти в контексті Болонського процесу / Г. Кузнецов, Т. Калюжна. *Вища освіта України*. 2006. № 1. С. 75 – 79.
8. Нікуліна, А. Неперервна освіта керівних та інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ / А. Нікуліна. *Професійно-технічна освіта*. 2003. № 4. С. 51 – 53.
9. Стеблюк, Н.Ф. Підготовка фахівців з вищою освітою в умовах підвищення значущості знаннєвого компоненту. *Ефективна економіка*. №10. 2010. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=344> (станом на 21.05.22).
10. Bollag, B. In Europe, workers and professionals head back to the cllaccrom / B. Bollag. *The chronicle of higher education*. N.Y., 1999. September. 3.V. XLVI. № 2. P. A87 – A88.

References:

1. Ananov, B. H. (1999). *Psikhologiya i problem chelovekoznavaniya* [Psychology and problems of anthropology]. M.: Yn-t prakticheskoi psikhologii; Voronezh: NPO «MODЭK». 384 s. [in Russian].
2. Baller, E. A. (1987). *Sotsyalnyi progress y kulturnoe nasledye* [Social progress and cultural heritage]. M.: Nauka. 225 s. [in Russian].
3. Bidiuk, N. (2004). *Pidhotovka maibutnikh inzheneriv v universytetakh Velykoi Brytanii: Monohrafiia* [Training of future engineers in British universities: Monograph]. Khmelnytskyi: KhDU, 306 s. [in Ukrainian].
4. Zavalova, M. P. (1988). *Edynstvo y preemstvennost soznaniya* [Unity and continuity of consciousness]. Tomsk: Yzd-vo Tom. un-ta., 208 s. [in Russian].
5. Zhydetski, Yu. Ts., Postrilonyi, V. M., Lytvyn, A. V. (2001). *Kontseptualni zasady nastupnosti pry vykladanni profesiino-oriietovanykh ta spetsialnykh dystsyplin u stupenevii osviti* [Conceptual principles of continuity in the teaching of professionally-oriented and special disciplines in higher education]. Lviv: LA "Piramida", 36 s. [in Ukrainian].
6. Ysaenko, H. N. (1969). *Rol ystorycheskoi preemstvennosti v razvytyi nauky* [The role of historical continuity in the development of science]. M.: Znanye, 24 s. [in Russian].
7. Kuznetsov, H. (2006). *Naukovo-metodychni ta sotsialno-pedahohichni aspekty bezperervnoi osvity v konteksti Bolonskoho protsesu* [Scientific-methodical and socio-pedagogical aspects of continuing education in the context of the Bologna process]. *Vyshcha osvita Ukrainy.- Higher education in Ukraine* № 1. S. 75 – 79. [in Ukrainian].
8. Nikulina, A. (2003). *Neperervna osvita kerivnykh ta inzhenerno-pedahohichnykh pratsivnykiv PTNZ* [Continuing education of managers and engineering and pedagogical staff of vocational schools]. *Profesiino-tekhnichna osvita. – Professional l and technical education.* № 4. S. 51 – 53. [in Ukrainian].
9. Stebliuk, N.F. (2010). *Pidhotovka fakhivtsiv z vyshchoiu osvitoiu v umovakh pidvyshchennia znachushchosti znannievoho komponentu* [Training of specialists with higher education in conditions of increasing the importance of the knowledge component]. *Efektivna ekonomika.- Efficient economy.* №10. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=344> [in Ukrainian].
10. Bollag, B. (1999). *In Europe, workers and professionals head back to the cllaccrom.* *The chronicle of higher education.* September. 3.V. XLVI. № 2. P. A87 – A88. [in English].